

**Güvenli, Temiz, Sağlıklı ve Sürdürülebilir
Bir Çevreden Yararlanmaya İlişkin
İnsan Hakları Yükümlülükleri**

**BM Özel Raportör Raporu
Sonuç ve Öneriler Bölüm Çevirisi**

 HUDOTO
Hukuk, Doğa ve Toplum Vakfı

“Güvenli, Temiz, Sağlıklı ve Sürdürülebilir Bir Çevreden Yararlanmaya İlişkin İnsan Hakları Yükümlülükleri” hakkında BM Özel Raportör Raporu

BM İnsan Hakları ve Çevre Özel Raportörü David Boyd

Sonuç ve Öneriler

İnsanların yaşamları, sağlıkları ve insan hakları üzerindeki kötü hava kalitesinin yıkıcı etkileri göz önünde bulundurulduğunda, öncelikli olarak en kırılgan durumdaki kişilerin koşullarının iyileştirilmesine odaklanılarak acil ve sistematik adımlar atılmalıdır. Temiz hava soluma hakkının güvence altına alınması, herkes için sağlıklı yaşam, sürdürülebilir şehirler, temiz enerjiye evrensel erişim ve iklim değişikliğinin ele alınmasına yönelik etkili eylemler dâhil olmak üzere Sürdürülebilir Kalkınma Amaçlarına ulaşılmasıyla birlikte ilerlemektedir. Fosil yakıtlardan güneş ve rüzgar gibi yenilenebilir enerjilere hızlı bir geçiş (LPG¹'ye geçişi içeren temiz enerji kaynakları kullanılarak yemek yapma dışında), hava kirliliğini azaltarak yirmi birinci yüzyıl boyunca 150 milyon kadar insanın hayatını kurtarabilir.

Temiz hava soluma hakkına saygı gösterilmemesi, bu hakkın korunmaması ve güvence altına alınmaması, dünyanın dört bir yanındaki insanların çok ciddi zarar görmesine neden olmaktadır. Bu raporda sunulan istatistikler bir kamu sağlığı felaketini gözler önüne sermekteyse de rakamlar söz konusu toplumsal sıkıntıların büyüklüğünü yansıtmakta yetersiz kalmaktadır. Her erken ölüm, hastalık ve engellilik; umutları, hayalleri ve sevdikleri olan bir bireyi etkilemektedir. Hava kirliliği önlenemez bir sorundur. Çözümler (yasalar, genel standartlar, politikalar, programlar, yatırım ve teknolojiler) bilinmektedir. Bu çözümleri uygulamak elbette büyük yatırımlar gerektirecektir, ancak tüm insanlık için temiz hava soluma hakkını güvence altına almanın faydaları bununla karşılaştırılamayacak kadar büyüktür.

Devletler, temiz hava soluma hakkına saygı göstermek, bu hakkı korumak ve güvence altına almak için aşağıda kısaca sayılan ve bu raporun 63-78 numaralı paragraflarında ifade edilen yedi adımı uygulamalıdır.

- İzleme
- Kaynak değerlendirmesi
- Kamuoyunu bilgilendirme
- Hava kalitesi standartları
- Eylem planı
- Uygulama/ yatırım ve değerlendirme)

Devletler, hava kalitesiyle ilgili insan hakları yükümlülükleriyle tutarlı olup olmadıklarını belirlemek için mevcut yasa, standart, politika ve programları gözden geçirmeli; gerekirse bunları değiştirmelidir.

Devletlerin ulusal hava kalitesi eylem planlarının bir parçası olarak dikkate alması gereken spesifik eylemler şunlardır:

---

¹ Sıvılaştırılmış Petrol Gazı

- (a) Yüksek gelirli ülkelerde 2030, diğer ülkelerde ise 2050 yılına kadar yeni yapılacak fosil yakıtlı enerji santrallerinin inşası yasaklanmalı ve mevcut fosil yakıtlı enerji santralleri yenilenebilir enerji kaynaklarıyla değiştirilmelidir.
- (b) LPG yakıtı kullanan mutfak gereçleri dışında kalan tüm fosil yakıt destekleri sonlandırılmalıdır.
- (c) Dağıtılmış yenilenebilir enerji üretim sistemlerinin² geliştirilmesi desteklenmelidir.
- (d) Hava kirliliğine neden olan hükümet kaynaklı faaliyetler azaltılmalı, en aza indirilmelidir veya bu faaliyetlerden kaçınılmalıdır.
- (e) Hava kirliliğine neden olabilecek yeni proje, politika ve planların çevre, sağlık ve insan hakları üzerindeki etkilerine ilişkin değerlendirmeler yapılmalıdır.
- (f) Kullanılabilir en iyi teknolojiler hakkında elde edilen bilgiler yaygınlaştırılmalıdır.
- (g) Sanayinin zararlı hava kirletici emisyonlarını azaltması ve ortadan kaldırması zorunlu hale getirilmelidir.
- (h) Petrol ve doğal gaz endüstrisinin arama, geliştirme ve üretim süreçleri sırasında açığa çıkan metan ve diğer gazları yeniden değerlendirip kullanılması zorunlu hale getirilmelidir.
- (i) Kok fırınları³, eritme tesisleri, rafineriler, çimento fabrikaları ve tuğla ocakları gibi yüksek kirliliğe yol açan sanayi tesislerinden kaynaklanan salımların azaltılmasına öncelik verilmelidir.
- (j) Yeni kirletici tesislere veya hava kirliliğinin yoğun olduğu bölgelerdeki faaliyetlere, bu bölgelerdeki hava kalitesi ulusal standartları karşılayıncaya ve ek kirliliğe rağmen bu standartları karşılamaya devam edinceye kadar izin verilmemelidir.
- (k) Ortak faydayı en üst düzeye çıkarmak için, hava kirliliği ve iklim değişikliği ile mücadelede bütünlük bir yaklaşım benimsenmelidir.
- (l) Yoğun ve karma kullanımlı kentsel tasarım⁴ teşvik edilmelidir.
- (m) Kentsel yeşil alanlar korunmalı ve genişletilmelidir.
- (n) Hızlı toplu taşıma, güvenli yürüyüş ve bisiklet yatırımlarına özel araç altyapısına göre daha fazla öncelik verilmelidir.
- (o) Sıfır emisyonlu araçlara geçişi hızlandırırken emisyon standartlarını ve yakıt verimliliği kurallarını güçlendirerek bu araçlar daha temiz araçlara dönüştürülmelidir.
- (p) Binalarda enerji verimliliğini önemli ölçüde arttırmaya yönelik bina yönetmelik, kural ve standartları uygulanmalıdır.

---

² "Distributed renewable energy generation systems" ifadesi, dağıtılmış yenilenebilir enerji üretim sistemlerini ifade eder. Bu sistemler, enerjiyi yerel olarak üretme ve kullanma konseptine dayanır.

³ Kok fırınları, kömür veya başka karbon içeren malzemeleri yüksek sıcaklıklarda işlemek veya karbonize etmek için kullanılan endüstriyel fırınlardır.

⁴ Bu terim, bir kentsel alanın yoğunlaştırılması ve farklı amaçlar için kullanılmasını ifade eder. Yoğunlaştırılmış kentsel tasarım, genellikle binaların daha yakın bir şekilde konumlandırılması ve farklı işlevlerin aynı bölgede bir arada bulunmasını içerir. Karma kullanımlı tasarım ise aynı alanda konut, ticaret, ofisler, eğlence ve diğer işlevlerin bir arada bulunduğu bir çevrenin oluşturulması anlamına gelir. Bu tasarım yaklaşımı, şehirlerde sürdürülebilirlik, topluluk etkileşimi ve verimliliği arttırmayı amaçlar.

- (q) Çöplerin açıkta yakılması yasaklanarak, özellikle yakma işleminden kaçınılarak ve düzenli depolama alanlarında metan gazı tutulması zorunlu kılınarak atık yönetimi iyileştirilmelidir.
- (r) Anız yakma faaliyetleri önlenmeli veya yasaklanmalıdır. Ayrıca çiftçilerin daha temiz uygulamalara geçmesine yardımcı olacak yasa, politika ve programlar hayata geçirilmelidir.
- (s) Kısmen bitki ağırlıklı beslenmeyi teşvik ederek hayvan gübresi ve gübre kullanımından kaynaklanan amonyak salımları azaltılmalıdır.
- (t) Hava kirliliğinin sağlık üzerindeki olumsuz etkileri ve bu konuda uygulanabilecek çözümler hakkında kamuoyu bilgilendirilmelidir.
- (u) Yukarıda belirtilen tüm unsurları geliştirmek için devlet tedarik politikaları kullanılmalıdır.

Tüm yeni veya değiştirilmiş yasa, standart, politika ve programlar, hava kalitesinin kötü olmasından etkilenen kırılgan nüfus ve toplulukları da kapsayacak şekilde halkın katılımını içermelidir. Temiz hava hakkının tehdit veya ihlal edilmesi halinde yaptırım, hesap verebilirlik ve çözüm yollarının mevcut olmasını sağlamak için erişilebilir, uygun maliyetli ve etkili, adli veya yarı-adli mekanizmaların oluşturulması büyük önem taşımaktadır.

Devletler, katı yakıt ve gazyağı⁵ yerine daha temiz enerji ve teknolojilerin kullanılmasına yönelik programları hızlandırmalıdır. Yakıt tedarik altyapısını genişleterek, yakıt fiyatlarındaki değişkenliği azaltacak politikalar uygulayarak ve hane halkı karar alma süreçlerinde toplumsal cinsiyet eşitliğini teşvik ederek temiz yakıtla yemek yapmanın önündeki mali olmayan engelleri aşmak için ortak bir çaba gösterilmelidir. Devletler ayrıca kamuoyunu, iç ortam hava kirliliğinin sağlık üzerindeki olumsuz etkileri ve daha temiz alternatiflerin varlığı hakkında bilgilendirmelidir. Geçiş döneminde kullanılan yakıt ve teknolojiler daha düşük maliyetle sağlık açısından önemli kazanımlar sağlayabilir, ancak nihayetinde ulaşılmak istenen hedef sadece daha az kirli yakıtlar değil, temiz yakıtlar ve teknolojilerdir. Devletler, iç ortam hava kirliliğini azaltmak ve ortadan kaldırmak için finansmanlarını artırmalı ve 2030 yılına kadar temiz enerjiyle mutfak giderlerinin karşılanmasında herkese erişim sağlamalıdır.

Hükümetler, uluslararası kuruluşlar, işletmeler ve hayır kuruluşları temiz enerjiye erişimi sağlamak için yürüttükleri çalışmaları hızlandırmalıdır. Yüksek gelirli ülkeler, temiz hava soluma hakkını güvence altına alma çabalarını desteklemek için düşük gelirli ülkelere ekonomik ve teknik yardım sağlamalıdır. Uluslararası finans kuruluşları (örneğin Dünya Bankası, Uluslararası Para Fonu, Asya Kalkınma Bankası ve Avrupa Yatırım Bankası) hava kirliliğinde önemli artışlara neden olacak projeleri finanse etmekten kaçınmalıdır.

İşletmeler, insanların temiz hava soluma hakkına saygı gösterme sorumluluklarını güvence altına almak için aşağıdaki önlemleri almalıdır:

- (a) Kendi tesis ve tedarik zincirlerinden kaynaklanan hava kirletici emisyonları azaltmak için her türlü çaba gösterilmelidir.
- (b) Fosil yakıtlardan çıkış sürecinin ertelenmesinden vazgeçilmelidir.

---

⁵ Kerosen veya parafin yağı olarak da bilinen gazyağı petrol türevi bir akaryakıttır. Gazyağı genellikle mavi renkli bir yakıt olarak bilinir ve özellikle ısıtma, aydınlatma, uçaklarda yakıt olarak kullanma ve bazı endüstriyel uygulamalarda tercih edilir.

- (c) Yenilenebilir enerji, enerji depolama, enerji verimliliği, temiz enerjiyle çalışan mutfak ocakları, ısıtma, aydınlatma ve sıfır emisyonlu araçların sunduğu olağanüstü ekonomik fırsatlar benimsenmelidir.
- (d) Kirlilikten arındırılmış döngüsel ekonomi hedefine doğru geçiş çabalarına katkıda bulunulmalı ve bu çabalar desteklenmelidir.